

**MASARYKOVA
UNIVERZITA**

Fakulta sociálních studií
Katedra sociální politiky a sociální práce

SPR209 Sociální deviace pro SPR

PRŮBĚŽNÁ INDIVIDUÁLNÍ PRÁCE Č. 2

Andrea Šebelová
460162

Mediální studia a žurnalistika – Sociální práce

ÚVOD

V následujícím textu se budu zamýšlet nad rolí sociálních deviací v komplexním kontextu sociální práce. Za pomoci odborné literatury se v první kapitole pokusím popsat a co nejdůležitěji definovat sociální práci jako takovou, a také sociálního pracovníka. Posléze se zamyslím nad otázkou, zda a jakou měrou je pro sociálního pracovníka důležité znát informace o vzniku sociálních deviací a v čem mu mohou být případně nápomocné. V poslední, třetí kapitole, se pokusím popsat, jaké mohou být role sociálních pracovníků při práci se sociálními deviacemi, odchylkami či jinakostmi.

DEFINICE SOCIÁLNÍ PRÁCE A SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

Sociální práce (dále jako SP) je v českém prostředí definována jako „*disciplína a oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování a zmírňování a řešení sociálních problémů (chudoby, zanedbávání výchovy, diskriminace určité skupiny apod.)*.” (Matoušek, 2003) Matoušek dále uvádí, že SP se ve své praxi opírá o společenskou solidaritu a ideál naplňování lidského potenciálu. Sociální pracovníci (nebo pracovník; dále jako SPR) pomáhají jednotlivcům, rodinám, komunitám a skupinám dosáhnout nebo získat zpět svoji způsobilost k sociálnímu uplatnění. Mimo jiné pomáhají vytvářet ve společnosti pro jejich (znovu)uplatnění příznivé podmínky. (Matoušek, 2003)

V první větě předchozího odstavce jsem záměrně vypíchla zařazení definice do „českého prostředí.” Ráda bych totiž onu definici porovnála s definicí Mezinárodní federace sociálních pracovníků. Ta je následující: „*Sociální práce je praxe a akademická disciplína, která podporuje sociální změny a rozvoj, sociální soudržnost a posílení a osvobození lidí. Principy sociální spravedlnosti, lidských práv, kolektivní odpovědnosti a respektu k rozmanitosti jsou zásadní pro sociální práci. Podporováno teoriemi sociální práce, společenských věd, humanitních věd a domorodých znalostí, sociální práce zapojuje lidi a struktury, aby řešili životní problémy a zlepšili blahobyt. Výše uvedená definice může být zesílena na národní a/nebo regionální úrovni.*” („Globální definice sociální práce - Mezinárodní federace sociálních pracovníků" b.r.)

Myslím si, že obě uvedené definice se vzájemně doplňují a společně tvoří výstižný popis této praktické i akademické disciplíny.

V definici SP od Matouška je dle mého názoru jasně vymezena její funkce a náplň práce. Předkládá, že se SP zaměřuje na sociální problémy ve společnosti, jakými jsou např. chudoba, nezaměstnanost, drogové závislosti a další. Oproti tomu definice Mezin. federace SPR popisuje náplň SP ve více oblastech veřejného života. Problémové skupiny považuje za součást majoritní společnosti. Tu navíc nevyklučuje ze zájmu SPR, což mi přijde sympatické a pro další rozvoj SP nezbytné. Jak jinak

dosáhnout vytyčených klientových cílů než kooperací se společnostmi, které jsme všichni součástí? Získávám tedy dojem, že mezinárodní definice pojímá SP komplexněji a otevřeněji. Dále například explicitně nepopisuje rizikové či deviantní skupiny. V době, kdy česká společnost nemá stále dostatečný přehled o činnosti SP, typu jejích klientů, problematikách, jimiž se zabývá a úspěších, které SP nasbírala, mohla by být definice SP podle Mezinárodní federace SPR pro širokou veřejnost méně pochopitelná, jelikož přesně neurčuje, co SP dělá a co je jejím objektem zájmu.

Proto se domnívám, že pro pochopení a vysvětlení je dobré definice částečně spojit. Osobně se ztotožňuji s oběma. Proto jako definici SP navrhuji následující spojení:

Sociální práce je praxe a akademická disciplína, která podporuje sociální změny a rozvoj, sociální soudržnost a posílení a osvobození lidí. Jedním z jejích cílů je odhalování, vysvětlování a zmírňování a řešení sociálních problémů (chudoby, zanedbávání výchovy, diskriminace určité skupiny apod.) SPR pomáhají jednotlivcům, rodinám, komunitám i skupinám dosáhnout nebo získat zpět svoji způsobilost k sociálnímu uplatnění. Principy sociální spravedlnosti, lidských práv, kolektivní odpovědnosti a respektu k rozmanitosti jsou pro sociální práci zásadní. Podporováno teoriemi sociální práce, společenských věd, humanitních věd a domorodých znalostí, sociální práce zapojuje lidi a struktury, aby řešili životní problémy a zlepšili blahobyt.

Myslím, že definice sociálního pracovníka je již částečně čitelná z předešlé definice sociální práce. Dle Matouška je SPR profesionál řídit se zákonem o sociálních službách, profesními standardy, požadavky zaměstnavatele, předepsaným etickým kodexem a potřebami klientely. Jeho hlavním úkolem je především pomáhat jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám, dosáhnout či jim navrátit způsobilost k sociálnímu fungování. (Matoušek 2003) To, jakým způsobem pracovník svoji práci vykonává, jej významným způsobem ovlivňuje i osobnostně. (Gulová, 2011) Tím podle Atkinsonové působí na jeho charakteristické vzorce myšlení, emoce, chování. Tyto složky následně ovlivňují jeho vzájemné interakcí s okolím. (Atkinson et al., 2003)

Otázka č. 1: Proč je pro sociální pracovníce a pracovníky důležité znát vznik a vývoj sociálních deviací/odchylek/jinakostí?

Pro zodpovězení této otázky budu na počátku vycházet z tezí podaných v knize Kompetence v praxi sociální práce od Zuzany Havrdové (1999). Podle jejích závěrů „SP zprostředkovává a odráží převažující ideály ve společnosti. Její identita se vyvíjí v napětí mezi společenskou situací, situací sociálních klientů a situací v profesi.“ (Havrdová, 1999) Situací v profesi je myšlena především historie oboru, soustava poznatků a metod, formální uznání systému vzdělání v profesi, profesionální normy a další.

Historie oboru je z mého pohledu na přední pozici umístěna ve výčtu zcela logicky. Aby se mohla SP jako profese v minulosti začít zaměřovat na konkrétní problémy, vybrala si k tomu ty nejchudší, nejutlačovanější a nejvykořenější členy populace (Havrdová, 1999), kteří se od soudobé majoritní společnosti něčím odlišovali. Za jeden z klíčových pojmů v sociálně pracovní oblasti bych tedy označila normalitu. Bez vnímání normality či normálnosti společností by nemohly vzniknout deviace.

Pokud je jedním z cílů SP a pomáhajících SPR pomoc při (znovu)zařazení klienta do sociálního fungování, je podle mne potřebné a vhodné, aby měl pracovník představu o nějakém ideálním stavu, výsledku, kterého by mohl klient za jeho asistence dosáhnout. Zároveň by měl mít SPR představu o možnostech, které mu společnost, instituce a další zainteresované osoby při řešení nabízejí. Nelze totiž jednat bez znalosti reálií prostředí nebo reálných interakcí, které ve společnosti fungují. Díky této znalosti by mohlo být pro pracovníka jednodušší identifikovat zárodek vzniku sociálních deviací a následně pak lépe sledovat jejich vývoj. Jak uvádí Matoušek, jednou z kompetencí SPR je „*znát strategie, jimiž se dá dosahovat sociální a ekonomické spravedlnosti,*” a také „*rozumět interakcím mezi jednotlivcem a sociálními systémy různých úrovní.*” (Matoušek, 2003)

Pracovník by se tedy podle mého názoru měl kriticky zajímat o to, z jakého důvodu jsou někteří jedinci či skupiny v nerovnováze s prostředím a proč nejsou schopni plnit jeho požadavky nebo proč naopak prostředí není schopno naplňovat požadavky vůči jedinci/skupině. Např. proč jsou někteří klienti utlačováni, ignorováni nebo vyloučeni. Zajímat by se měl také o okolnosti, které klienta v životě ovlivnily a o širší kontext klientova života.

Je důležité mít na paměti, že společnost je živý organismus, který se mění v čase a s ní také postoje k odlišnostem a normalitě. Z tohoto důvodu si myslím, že by měl SPR vnímat normalitu relativně a podle potřeby aktualizovat své postupy, strategie a částečně také vlastní postoje.

Otázka č. 2: K čemu mohou být informace o vzniku a vývoji sociálních deviací/odchylek/jinakostí v sociální práci využity?

Myslím si, že odpověď na tento bod jsem již částečně naznačila v odstavcích výše. Informace o vzniku a vývoji může SPR pomoci s upřesněním úkolu jak sociální práce ve společnosti, tak také v případě konkrétní práce s klientem. Klient je ve větší i menší míře zařazen ve společnosti, ve které jej ovlivňuje mnoho faktorů - v práci, ve škole, rodině, přátelských kruzích a dalších skupinách či subkulturách, ale také policie, soudnictví, psychiatrie, úřady práce, byrokratické procesy či jiná pomáhající sociální zařízení apod. Mezi jednotlivými prostředími se dostává jak SPR, tak klient do interakcí, která buď jsou nebo nejsou ve vzájemné rovnováze. SPR informace o vzniku a vývoji

sociálních deviací, odchylek apod. mohou být nápomocné k identifikaci těchto nerovností, identifikaci klíčových problémů v nich a vytvoření účinného plánu k jejich nápravě či zlepšení, a také pomoci identifikovat vlastní roli v problému/zakázce a úroveň, na které se v rámci svých kompetencí může pracovník zapojit.

Zároveň by teorie sociálních deviací měly vést pracovníka k přemýšlení, z jakého důvodu tyto nerovnosti vznikají, kde je jejich příčina, zda ji cítí subjekty na obou stranách apod.

Teorie o vzniku a vývoji soc. deviací mohou pomoci pracovníkovi také s přístupem ke klientovi. Podle Etického kodexu SPR ČR pomáhá SP „*se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace všem klientům. Sociální pracovník jedná s každým člověkem jako s celostní bytostí. Zajímá se o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usiluje o rozpoznání všech aspektů života člověka.*” („Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky" b.r.) Díky znalosti informací o vzniku a vývoji deviací by pracovník mohl být lépe schopen vnímat klienta jako celostní osobnost s jedinečným životním příběhem, se všemi přednostmi i nedokonalostmi a společně mohou hledat cestu ke splnění plánovaných cílů.

Otázka č. 3: Jaké mohou být role sociálních pracovníků a pracovníc při práci se sociálními deviacemi/odchylkami/jinakostmi?

Jak již zmínil Heraud (1970) SPR by mohl tvořit pomyslný most mezi veřejností a lidmi, kteří nějakým způsobem nezapadají do společností vytvořených norem. Sociální pracovníci nejen jako pomáhající a naslouchající osoby, ale také zástupci aktuální společenské normality, se i nadále pomalu učí pracovat s komunitami a odlišnostmi, které každý jedinec, jenž je součástí komunity, může mít. Ve vzájemné spolupráci - tedy spolupráci SPR, jednotlivců a dalších zainteresovaných institucí - by mohli dohromady zlepšovat, či zcela vytvářet, nové podmínky pro život jednotlivých členů i přes to, že členové vykazují určité odchýlení od normality.

Tuto tezi podle mě potvrzuje i obsah definice SP, kterou jsem rozebírala již na začátku práce. Ta uvádí, že SP v praxi odhaluje sociální problémy, které trápí jak jednotlivce, tak komunity a oběma skupinám pak SPR pomáhají získat zpět svoji způsobilost k sociálnímu uplatnění a fungování, a to i díky tomu, že SPR do intervencí zapojuje krom klientů samotných také další lidi a struktury, aby na zlepšení situace pracovali společně. Myslím si proto, že jednou z rolí SPR, která vychází ze započetí práce s deviacemi či odchylkami, je být podporovatelem sociální soudržnosti.

Pro určení další role vycházím z konkrétního bodu Etického kodexu SP: „*Sociální pracovník podporuje klienty při hledání možností jejich zapojení do procesu řešení jejich problémů.*“ („Asociace

poskytovatelů sociálních služeb České republiky" b.r.) Jak mi z uvedeného stanoviska vyplývá, pracovníci by neměli klienty odrazovat od jejich úmyslu zapojení se, naopak by je měli aktivně podporovat a vést k tomu, aby byli schopni hledat své silné stránky a ty pak využít pro resocializaci. Zároveň je však dle mého soudu potřebné, aby SPR připravovali úrodnou půdu ve společnosti pro to, aby se sama nebála přijímat opět mezi sebe jedince či skupiny, které vykazují odlišnosti. Další role SPR by tedy mohla být tvůrce nových společenských politik či šířitel osvěty.

ZÁVĚR

V textu jsem nejprve věnovala prostor definování termínu sociální práce a sociální pracovník. Pokusila jsem se kriticky zamyslet nad dvěma rozdílnými popisy SP a vytvořit jejich spojením vlastní, ideální definici, která dle mého názoru obsahuje všechno pro SP i SPR důležité. Zároveň odráží můj vlastní postoj k SP a vnímání jejího poslání.

V dalších kapitolách jsem se snažila co nejlépe odpovědět na předem položené otázky zkoumající postoj SPR k deviacím, odchylkám, jinakostem. Nejprve jsem se zamyslela, proč je pro pracovníka důležité, aby znal vznik a vývoj soc. deviací a následně jak mu může tato znalost být v jeho profesi nápomocná, a poté jakou roli může mít pracovník při práci s deviacemi.

ZDROJE

- „Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky". *Etický kodex sociálního pracovníka České republiky*. [online] b.r. Viděno 13. květen 2019. Dostupné na: <http://www.apsscr.cz/>.
- „Globální definice sociální práce - Mezinárodní federace sociálních pracovníků". [online] Viděno 7. květen 2019. Dostupné na: <https://www.ifsw.org/cs/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>.
- Havrdová, Zuzana. 1999. *Kompetence v praxi sociální práce: metodická příručka pro učitele a supervizory v sociální práci*. Praha: Osmium. ISBN 978-80-902081-8-6.
- Heraud, B.J., a J.P. Nursten. 1970. *Sociology and Social Work: Perspectives and Problems*. [online] Pergamon Press. ISBN: 9781483114163. Dostupné na: https://is.muni.cz/auth/el/fss/jaro2019/SPR209/um/6_tyden/3_Heraud-Nursten_Social-deviance.pdf
- Matoušek, Oldřich. 2003a. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7178-548-4.
- Matoušek, Oldřich. 2003b. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7178-549-1.
- Atkinson, Rita L, Erik Herman, Miroslav Petržela, a Dagmar Brejlová. 2003. *Psychologie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7178-640-5.
- Gulová, Lenka. 2011. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3379-1.

Celkové hodnocení: 79 C

- Formální náležitosti (velmi přetažený rozsah, na pozornost čtenáře náročný styl psaní, který zahrnuje kontextuálními informacemi, vazba mezi větami, výhrady k citování a vedení bibliografie) (12 bodů)
- Definice sociální práce (dále jen SP) a sociálních pracovníků (18 bodů)
- Zdůvodnění důležitosti znalostí o deviacích/odchylných/jinakostech pro SP (15 bodů)
- Popis možné aplikace znalostí do SP (16 bodů)
- Popis možných rolí sociálních pracovníků (18 bodů)